

Разовій раді для проведення захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії з психології за спеціальністю 053 Психологія галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» у Херсонському державному університеті (м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 14)

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора психологічних наук, професора, професора кафедри кризової психології, декана факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету

імені В.Г. Короленка

Яланської Світлани Павлівни

на дисертацію Галацан Галини Юріївни

«Психологічні детермінанти формування креативності підлітків з

порушеннями розумового розвитку»,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія

галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність обраної теми. Проблема інноваційного, творчого підходу до діяльності набуває особливої уваги у періоди змін. Творчий підхід свідчить про рівень розвитку суспільства та його демократичності. Актуальність дисертаційної роботи Г.Ю. Галацан зумовлена увагою до певної категорії дітей, якими є підлітки з порушеннями розумового розвитку. В сприятливих умовах для творчості діти можуть реалізувати свої можливості та краще адаптуватися соціально. Таким чином розвиток креативності у дітей з порушеним інтелектом, кількість яких щорічно зростає, є наріжним завданням спеціальної освіти. Тому актуальність дослідження Г.Ю. Галацан щодо розвитку креативності підлітків, яким розбудовувати майбутнє країни є незаперечним. Незважаючи на підвищений останнім часом інтерес до питань креативності та творчості, недостатньо висвітлені як в теоретичному, так і в практичному аспектах питання розвитку креативності у дітей з порушеннями

розумового розвитку різних вікових категорій і, зокрема, підліткового віку, що на достатньому науковому рівні висвітлено дисертанткою у роботі. Тому дисертація Галацан Г.Ю викликає науковий інтерес, є актуальною та затребуваною у галузі психології.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у роботі. Обґрунтованість наукових положень і висновків, викладених у дисертації Галацан Г.Ю. підтверджується логічним, структурованим викладом теоретичного та емпіричного матеріалу, визначенням методологічних засад дослідження, відповідністю об'єкту, меті та завданням наукового дослідження, досягнення яких відбиваються у висновках роботи, що свідчить про належний рівень наукової культури дисертантки; застосування валідних науково обґрунтованих методів дослідження та обробки, інтерпретації результатів дозволило забезпечити надійність і вірогідність отриманих результатів.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження не викликає сумнівів, оскільки здобувачка обґрунтовує соціально-психологічні механізми формування толерантних уявлень та особливостей особистості, зокрема: складові креативності розглядаються через залежність від наявних порушень інтелекту, статеву диференціацію та віковий діапазон; вплив оточуючого середовища на особистість дітей підліткового віку; визначає показники саморегуляції, а також стан емоційно-вольової сфери; причинну зумовленість креативності вищими психічними функціями; взаємозв'язок складових креативності з рівнем вираженості самооцінки, мотивації, емоційно-вольової сфери; визначає емпіричні показники вивчення складових креативності, описуючи як цілісну єдність когнітивного, мотиваційного та поведінкового компонентів; розроблено та апробовано ефективність корекційно-розвивальної програми формування креативності в підлітків з порушеннями розумового розвитку. Програма представлена кількома блоками: цільовий блок – визначено мету, яка полягає у визначенні можливостей до творчої

діяльності та створення адекватного середовища, що стимулюватиме творчу активність дітей підліткового віку з порушеннями розумового розвитку; науково- проектувальний – науково-теоретичні підходи та принципи; розвивально-діяльнісний – форми та методи впливу; діагностично-результативний – зі сформованістю складових креативності зазначеного вікового діапазону підлітків з порушеннями розумового розвитку.

Все це дозволяє робити висновок про логічність, науковість мислення авторки наукового дослідження.

Апробація результатів дисертації. Галацан Галина Юріївна апробувала результати дисертаційної роботи на міжнародних та всеукраїнських конференціях – 7 публікацій. Основні результати представлено у 5 одноосібних фахових виданнях України з психології та у 2 виданнях, які належать до наукометричної бази Web of Science Cort Collection.

Оцінка змісту дисертації, її завершення в цілому. Дисертаційна робота має вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел 209, англійською мовою – 75 джерел, 8 додатків на 45 сторінках. Основний зміст дисертації – 160 сторінок (31 таблиця на 35 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 228 сторінок.

У вступі висвітлено актуальність, вагомість та рівень дослідження наукової проблеми, об'єкт, предмет, мету, завдання методики дослідження. Описано наукову новизну, теоретичне, практичне значення результатів. Проведений дисертанткою аналіз науково-методичної літератури сприяв виокремленню теоретико-методологічних підходів щодо проблеми креативності в підлітковому віці дітей з порушеннями розумового розвитку у сучасній вітчизняній та зарубіжній психології, а також формулюванню власного бачення специфіки формування креативності в зазначеній категорії дітей через окреслені провідні соціально-психологічні механізми.

Перший розділ «Теоретико-методологічне аналізування креативності як проблеми становлення особистості підліткового віку». У даному розділі

дисертантка розглядає психологічний зміст понять «креативність» та «творчість» з позицій різних психологічних шкіл і визначає, що креативність та творчість – не тотожні поняття, хоча зарубіжна наукова спільнота не розділяє ці поняття. Розуміння відмінності понять дало їй змогу визначити методологію дослідження креативності, проаналізувати її компоненти тощо. Привертає увагу й обґрунтування доцільності дослідження підліткового віку у світлі онтогенетичного розвитку та на основі отриманих теоретичних даних. Для цілісності системності дослідження авторка проводить аналіз зовнішніх і внутрішніх (екзо- та ендогенних) чинників, які впливають на стан дивергентного мислення, когнітивної сфери, поведінки та емоційної стійкості. Комплексний підхід, який зазначено як провідний, створює умови для загального розвитку з активізацією внутрішніх резервів та вивільнення творчих можливостей.

У роботі на основі ретельного аналізу теоретичних рефлексій визначено, що креативність властива кожній особистості, а дошкільний вік є віком, коли доцільно починати формування креативності за умови підтримки здібностей з урахуванням бурхливого розвитку психічних функцій. Водночас це стосується нормативного розвитку. Діти з порушеннями розумового розвитку відрізняються від своїх однолітків, що гальмує весь їх психічний розвиток. Дані нейрофізіологічних параметрів засвідчують ці питання, що відображено у дисертаційній роботі.

Логічним продовженням наукового пошуку Галацан Галини Юріївни є другий розділ «Теоретико-методологічне дослідження психологічних детермінант креативності підлітків з порушенням розумового розвитку». Заслуговує на увагу підхід авторки до розробки програми емпіричного дослідження та підбір комплексу методик, що дозволило забезпечити надійність та валідність отриманих результатів. Здобувачкою чітко окреслено індикатори дослідження, складові креативності, емоційно-вольової сфери, на основі яких було обґрунтовано психологічний інструментарій для їх

вимірювання та охарактеризовано дослідницьку вибірку. Осмислення процесів креативності здійснено завдяки узагальненню підходів щодо розуміння її змісту та розвитку, а саме: операціоналізованому (психометричному), методу «креативного поля», психогенетичному, «методу проблемних ситуацій», альтернативному, методу «продуктивного розвитку», психоаналізу, концепції «когнітивної функціональної надлишковості», теорії «особистісних факторів» та діяльнісного підходу. Велика кількість підходів обумовлена відсутністю єдиного погляду на поняття «креативність» і потребує узагальнення теоретичних напрацювань, що зазначено у другому розділі дисертації.

Третій розділ дисертації «Емпіричне дослідження психологічних детермінант формування креативності підлітків з порушенням розумового розвитку» присвячений апробації програми формування креативності через її складові. У ньому висвітлено етапи формувального експерименту, результати перевірки розробленої корекційно-розвивальної програми формування складових креативності в підлітків з порушеннями розумового розвитку.

Проаналізувавши отримані дані після реалізації формувального експерименту, авторкою визначено, що в підлітків тринадцяти-чотирнадцяти років відмічався хвилеподібний розвиток складових креативності, що було обумовлено психофізіологічними чинниками впливу, емоційної сфери та особистісними показниками.

Логічним завершенням дисертації є обґрунтовані висновки, що відповідають визначеним завданням щодо розробки теорії та практики психологічної діяльності.

Дисертаційна робота Галацан Г.Ю. є самостійним авторським дослідженням і не містить ознак порушення норм академічної доброчесності. Підкреслюючи новизну і актуальність дослідження, хочеться висловити деякі побажання-зауваження:

1. У дисертації визначено завдання, які зорієнтовані на вивчення проблеми формування психологічних детермінант креативності у підлітковому віці дітей з порушеннями розумового розвитку. Але авторкою в тексті здійснюється акцент на тому, що розроблена корекційно-розвивальна програма сприяє формуванню складових креативності та дозволяє їх розвивати, працювати в команді, налагоджувати комунікативні зв'язки, підвищувати свою соціальну активність. Робота виграла б якби було дотримано єдиних визначень понять, які досліджувалися, та було здійснено акцент на розвитку креативності.

2. У роботі представлено обґрунтований вибір трьох ключових складових емпіричного дослідження: дивергентного мислення як провідного когнітивного механізму творчості; самооцінки як базового регулятора особистісної активності; саморегуляції як важливої емоційно-вольової детермінанти, що сприяє творчій діяльності. Проте, дослідженню додав би вагомості розгляд більш широкого комплексу вправ зорієнтованих на розвиток саморегуляції. Адже дані табл.3.26, окрім позитивних значних змін, свідчать також про незначне зростання деяких досліджуваних показників.

3. Було б доцільним більш деталізоване та розширене представлення корекційно-розвивальних складових, зорієнтованих на додатковий корекційний вплив на емоційну сферу підлітків. Адже щодо стану тривожності, який відмічався в усіх групах респондентів на початку дослідження та після корекційного впливу, хоча і визначено позитивні результати, але, незважаючи на зниження стану тривожності в усіх підлітків, він залишився на середньому рівні.

4. Робота не позбавлена певних стилістичних та технічних огріхів. Проте, наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, яка має вагому наукову новизну, теоретичне та

практичне значення для психології, а також для інших галузей, що досліджують проблеми розвитку творчості та креативності.

Висновок та відповідність дисертації вимогам. В цілому Галацан Галина Юріївна провела перспективне та системне, ґрунтовне дослідження, яке має теоретичне значення для поглиблення наукових рефлексій у спеціальній психології, віковій та педагогічній психології, так і значущість для психологічної практики. Основні публікації відбивають положення дисертації, які виносяться на захист. Наукова новизна, практична значущість, рівень розробки проблеми свідчать про системність наукового пошуку. Тому вважаю, що дисертаційна робота «Психологічні детермінанти формування креативності підлітків з порушеннями розумового розвитку», за змістом, за оформленням відповідає усім вимогам до оформлення дисертацій та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 та № 502 від 19.05.2023), а її автор, Галацан Галина Юріївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з психології 053 Психологія у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри кризової психології,
декан факультету психології і соціальної роботи
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка

Світлана ЯЛАНСЬКА